

บทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปาง ตามแนวพระพุทธศาสนา

Roles of Women in Political Participation in Lampang Province according to Buddhism

พัชรียา ฟองจันตา¹, สหัทธยา วิเศษ², สมยศ ปัญญามาก³
Patchareeya Fongchanta¹, Sahathaya Wises², Somyot Panyamak³

หลักสูตรรัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
Master of Arts Program in Political Science,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus
Corresponding Author, E-mail: khunpatamm@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมือง ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของบทบาทสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมือง และวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาบทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปาง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยคัดเลือกแบบเจาะจงประกอบด้วยสตรีนักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์และพระพุทธศาสนา สตรีผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง กลุ่มสตรีหัวหน้าหน่วยงานภาครัฐและเอกชน และกลุ่มสตรีผู้นำจำนวน 21 คน จากนั้น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีอุปนัยและใช้วิธีตีความสร้างข้อสรุปข้อมูล

ผลการวิจัย พบว่า 1) บทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปาง ได้แสดงความสามารถมากขึ้น สตรีมีบทบาทในการใช้สิทธิเสรีภาพ ยกย่องให้มีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชายมากขึ้น 2) ปัญหาและอุปสรรคของบทบาทสตรีส่วนมากเกิดจากครอบครัวในฐานะแม่บ้าน มุมมองสตรีเป็นเพศที่อ่อนแอ อ่อนโยน ขาดความน่าเชื่อถือ 3) การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาบทบาทในการมีส่วนร่วมทางการเมือง

เมืองของสตรีที่ เป็นผู้ละเอียดอ่อนด้วย “ทาน” รู้จักการให้ การเสียสละเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น “ปิยวาจา” รู้จักใช้วาจาถ้อยคำที่สุภาพและถ้อยคำที่มีประโยชน์เหมาะสมกับกาลเทศะ “อัตถจริยา” รู้จักสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชน ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น และ “สมานัตตตา” รู้จักยึดมั่นในความถูกต้อง มีความเป็นกลาง การสร้างความเสมอภาค และความประพฤติดีเสมอต้นเสมอปลาย องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย คือ สตรีมีเอกลักษณ์เฉพาะ มีความละเอียดอ่อน จิตอาสาและความเสียสละตามหลักสังคหวัตถุ 4 สิ่งเหล่านี้ส่งเสริมให้สตรีมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการเมืองเพิ่มขึ้น

คำสำคัญ: บทบาทของสตรี; การมีส่วนร่วมทางการเมือง; จังหวัดลำปาง

Abstract

The objectives of this research are to study women's roles in political participation, to study the problems and obstacles of women's roles in political participation, and to analyze the application of Buddhist principle to develop the women's roles in political participation in Lampang Province. The study employs a qualitative research approach with in-depth interview with 21 key informants who are selected by purposive sampling and consisted of women whom are the political and Buddhist academicians, politicians, chiefs of government and private sectors, and community leaders. After collecting the data it is analyzed by using inductive technique and interpretative method in order to reach the conclusion.

Findings of the research are as follows: 1) women's roles in political participation of Lampang Province found that the women have shown more talent and encouraged themselves to play a role in rights of freedom, and praised for more equal rights with men. 2) The problems and obstacles of women's role in political participation in Lampang Province mostly appears in family as a housewife but this status is weak and causes unreliability. 3) The integration of four Sangahavattus to develop the roles in political participation of women to be sensitive through Dāna, knowing how to give and sacrifice others;

Piyavācā, knowing how to use polite and useful words in suitable time; Atthacariyā, knowing how to help people, behave for the benefit of oneself and others as well as being consistent; and Samānattatā, knowing how to adhere to correctness, impartiality, creating equality, and good behavior consistently. The body of knowledge of this research shows that women are unique characteristic, delicate minded, voluntary, and sacrificed according to Buddhist principle which promote them to have more role in political participation.

Keywords: Women's Roles; Political Participation; Lampang Province

บทนำ

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนถือเป็นหัวใจสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของระบอบประชาธิปไตย เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจต่อการเมืองการปกครองของประเทศ และเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาระบบการเมืองประชาธิปไตย ทั้งนี้ เพราะการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นดัชนีชี้วัดที่สำคัญประการหนึ่งในระบอบประชาธิปไตย สังคมใดจะมีระดับความเป็นประชาธิปไตยสูงหรือต่ำพิจารณาได้จากระดับการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยที่สังคมที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองต่ำแสดงว่า สังคมนั้นมีความเป็นประชาธิปไตยต่ำ ถ้ามีระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองสูงแสดงว่า สังคมมีการพัฒนาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยสูง อีกทั้งการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นตัวบ่งบอกถึงอุดมการณ์และเจตคติทางการเมืองของประชาชนในชาติ (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2554: 10-13) การมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงเป็นสิ่งสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตยในทุกยุคสมัย โดยการเลือกผู้นำเพื่อเป็นตัวแทนเข้ามาทำหน้าที่บริหารกิจการบ้านเมืองแทนประชาชน ทั้งนี้ ผู้นำของสังคมในอดีตจะเป็นผู้ชายเป็นส่วนใหญ่ ด้วยเหตุที่ว่า การเป็นผู้หญิงในอดีตมักถูกอบรมสั่งสอนให้เป็นกุลสตรี มีหน้าที่ดูแลครอบครัวและบ้านเรือนเป็นหลัก ส่วนผู้ชายมีหน้าที่ทำงานนอกบ้านเป็นหัวหน้าหาเลี้ยงครอบครัว ตลอดจนหน้าที่ในการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ครอบคลุมในทุกด้าน แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป การประกอบอาชีพทำงานนอกบ้านไม่ได้จำกัดเพียงเฉพาะผู้ชาย ผู้หญิงในยุคสมัยที่มีการพัฒนาทางการศึกษาทำให้ผู้หญิงได้ทำงานนอกบ้านเช่นเดียวกัน จึงทำให้บทบาทของผู้หญิงในยุคสมัยใหม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมและนอกจากการประกอบอาชีพการทำงานเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวแล้ว

ผู้หญิงยังได้รับการยอมรับในการเข้ามามีบทบาทในการบริหารกิจการของบ้านเมือง รวมถึงการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยผู้หญิงไทยมีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งหรือสมัครรับเลือกตั้ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2485 แต่ผู้หญิงได้รับเลือกตั้งให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. 2492 โดยผ่านการเป็นตัวแทนทางการเมือง เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ผู้บริหารและสมาชิกสภาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งยังได้รับการยอมรับว่า นักการเมืองหญิงมีความละเอียดอ่อน รอบคอบกว่าผู้ชาย รวมถึงนักการเมืองหญิงมีแนวคิดในการพัฒนาที่เน้นไปทางด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิตได้ดีกว่าเพศชายที่เน้นในทางด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ (วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่นสถาบันพระปกเกล้า, 2551: 1) ดังนั้น การที่สตรีเข้ามามีบทบาทและได้มีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นส่งผลให้เกิดการเติมเต็มความสมดุลระหว่างเพศ รวมทั้งการสร้างคามยั่งยืนเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในสังคมและชุมชนท้องถิ่นทั้งหญิงและชายได้อย่างแท้จริง (สุกฤตาจินดาพรหม และโชติมา แก้วกรอง, 2556: 121) ดังนั้น บทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองจึงต้องมีผู้นำทั้งเพศหญิงและเพศชายในทุกระดับในการเป็นตัวแทนเพื่อเข้าไปมีบทบาทในสัดส่วนที่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะในการเมืองท้องถิ่นที่ถือว่า เป็นการเมืองที่ใกล้ชิดกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในเขตพื้นที่มากที่สุด

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาบทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมของทางการเมืองในจังหวัดลำปางในด้านต่าง ๆ เช่น การแสดงความคิดเห็นทางการเมือง การร่วมกิจกรรมกับกลุ่มการเมือง การร่วมจัดตั้งและการเป็นสมาชิกพรรคการเมือง การใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การช่วยรณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้ง การเป็นนักการเมืองท้องถิ่น รวมทั้งเพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของบทบาทสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาบทบาทของสตรีในพื้นที่จังหวัดลำปาง โดยผลที่ได้จากการวิจัยจะเป็นประโยชน์ในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบทบาทสตรีที่ต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะเป็นผู้นำกลุ่มและนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัด

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปาง
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของบทบาทสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปาง

3. เพื่อวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาบทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปาง

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือ บทความ ตำรา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปาง นอกจากนี้ ยังได้ศึกษาภาคสนามโดยเน้นบทบาทของตัวผู้วิจัยในการลงพื้นที่ด้วยตนเอง ทั้งจากการศึกษาและการสังเกตแบบละเอียดในทุกด้านแบบเจาะลึกรายบุคคล

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม จำนวน 21 คน โดยคัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วยกลุ่มที่ 1 กลุ่มนักวิชาการ ได้แก่ สตรีนักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์และด้านพระพุทธศาสนาในจังหวัดลำปาง จำนวน 6 คน กลุ่มที่ 2 กลุ่มนักการเมือง ได้แก่ สตรีผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางการเมือง สตรีที่มีบทบาทในพรรคการเมือง กลุ่มการเมืองในจังหวัดลำปาง จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 3 กลุ่มหัวหน้าส่วนในหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน ได้แก่ สตรีที่ดำรงตำแหน่งหัวหน้าในหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนในจังหวัดลำปาง จำนวน 5 คน กลุ่มที่ 4 กลุ่มผู้นำสตรี ได้แก่ สตรีผู้ดำรงตำแหน่งผู้นำกลุ่ม ชมรม ชุมชน หมู่บ้านในจังหวัดลำปาง จำนวน 5 คน

3. วิธีการและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) ซึ่งเป็นการตั้งคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended Questions) เพื่อสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมือง รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีและการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาบทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปาง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้มีวิธีการและขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

4.1 การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ การศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ บทความ ตำรา เอกสารต่าง ๆ รวมไปถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปาง

4.2 การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นโดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 21 คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้มีการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างที่ได้มาดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ และวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) ใช้วิธีตีความสร้างข้อสรุปข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยแยกเป็นประเด็นที่ค้นพบออกเป็นส่วนตัวต่าง ๆ มาเพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาการพัฒนาบทบาทในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในจังหวัดลำปางต่อไป

ผลการวิจัย

1. บทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปาง จากสถานการณ์การเมืองปัจจุบันได้ยอมรับและมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลมากกว่าสมัยเดิม โดยสตรีได้แสดงความสามารถมากขึ้น ปรับเปลี่ยนทัศนคติ ให้โอกาส ยกย่องสตรีให้มีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชาย ดังนั้น การที่สตรีเข้ามาสู่สังคมแล้วก้าวสู่ความเป็นผู้นำเริ่มเพิ่มขึ้น สตรีมีบทบาทในการใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับผลประโยชน์เพื่อนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนรวม จากการสัมภาษณ์เพ็ญภัก รัตน์คำฟู (2564) ระบุว่า

“บทบาทในการทำงานด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิต สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมมีบทบาทหลายด้าน เช่น ผู้นำชุมชน อาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน อาสาสมัครบรรเทาสาธารณภัย อาสาสมัครเก็บสมาชิกมาปนกิจหมู่บ้าน และอาสาสมัครตำรวจ หมู่บ้าน ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการในสถานศึกษาในท้องถิ่น เป็น หัวหน้าพนักงานในหลาย ๆ หน่วยงาน”

ตลอดทั้งการมีส่วนร่วมทางการเมืองร่วมในการจัดตั้งและการเข้าเป็นสมาชิก พรรคการเมืองที่มีความคิดเห็นทางการเมืองตรงกัน การที่สตรีมีส่วนในการรักษาสีทธิทางกฎหมายโดยการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในฐานะผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยตาม หลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย การช่วยรณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้ง ทั้งใน การเป็นหัวคะแนนทางการเมือง การเป็นผู้นำในการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเลือกตั้ง รวมทั้งการได้รับการคัดเลือกเป็นคณะกรรมการการเลือกตั้งในหน่วยเลือกตั้งต่าง ๆ จากการสัมภาษณ์เยาวลักษณ์ เครือคำขาว (2564) จะพบว่า

“สตรีได้มีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการการเลือกตั้งใน หน่วยเลือกตั้งต่าง ๆ ช่วยรณรงค์ให้ประชาชนทุกระดับที่สามารถไปใช้

สิทธิเลือกตั้ง ได้ไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง และยังช่วยการสร้าง
จิตสำนึกที่ดีในการณรงค์เลือกคนดีมาทำงานเพื่อประชาชน ทำให้
เกิดการสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นได้”

บทบาทของความเป็นผู้หญิงที่มีความละเอียดอ่อนโดยธรรมชาติ เช่น บทบาท
ความเป็นแม่ ภรรยา ลูกสาว ได้นำไปใช้ในการกำหนดกิจกรรมที่สอดคล้องและมี
แผนปฏิบัติการด้านงบประมาณที่สามารถแก้ไขปัญหาทางสังคมในชุมชนได้มากกว่า
ชาย จึงเห็นได้ว่า ปัจจุบันสตรีมีโอกาเข้าไปมีส่วนร่วมในการเป็นนักการเมืองท้องถิ่น
มากขึ้น

2. ปัญหาและอุปสรรคของบทบาทสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองใน
จังหวัดลำปาง โดยส่วนมากเกิดจากอุปสรรคทางด้านครอบครัว เพราะผู้หญิงต้องดูแล
บุคคลในครอบครัวและทำงานในขณะเดียวกัน นอกจากนี้ ยังเกิดจากภาระหน้าที่ที่ต้อง
รับผิดชอบในฐานะแม่บ้าน จากการสัมภาษณ์เกศรา สว่างวงศ์ (2564) พบว่า

“อุปสรรคทางภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบในฐานะแม่บ้าน
สตรีบางส่วนแม้จะมีความสนใจทางการเมืองก็ตาม ประเด็นหลักที่
กล่าวมาจึงเป็นอุปสรรคในการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของสตรี”

อีกทั้งทัศนคติที่เกิดจากการปลูกฝังที่ว่า การเมืองเป็นเรื่องของชาย หรือ
ทัศนคติที่มีต่อสตรีว่า สตรีเป็นช้างเท้าหลังตามความเชื่อแต่โบราณ รวมทั้งมุมมองของ
ความเป็นเพศที่อ่อนแอ ไม่ได้เด็ดขาด ขาดความน่าเชื่อถือ หรือเป็นเพศที่มีความอ่อนโยน
ไม่มีความเข้มแข็งและแข็งแรงเหมือนผู้ชาย ดังคำสัมภาษณ์สมพร ศิรินาวิน (2564)
ที่ว่า

“ปัญหาและอุปสรรคจากทัศนคติมุมมองการยอมรับสตรีของ
คนในสังคม ยังมีอิทธิพลต่อความเป็นหญิง-เป็นชายในทางการเมืองที่
มองว่า สตรีเป็นเพศที่อ่อนแอ ไม่ได้เด็ดขาด ไม่สามารถคิดงานที่เป็น
โครงสร้างของสังคมได้ สตรีเองไม่ค่อยกล้าที่จะแสดงจุดยืนทาง
การเมืองด้วยตัวเอง ส่วนใหญ่จะมีสามี พ่อ คนในครอบครัวที่เป็นชาย
เป็นกองหนุน”

รวมทั้งปัญหาการสนับสนุน การเป็นผู้นำและการที่สตรียังขาดประสบการณ์ใน
บทบาททางการเมือง ถึงแม้ว่าปัจจุบันมีการยอมรับในความเสมอภาคของเพศหญิง-
เพศชาย แต่ทัศนคติหรือความเชื่อมั่นของกลุ่มคนบางกลุ่มยังมีน้อย ส่งผลให้สตรีต้องใช้

ความสามารถในการทำงานด้านบทบาททางการเมืองให้เด่นชัด ต้องมีคุณลักษณะ คุณสมบัติ ความโดดเด่นในวิธีคิด และการปฏิบัติที่จะเข้าไปทำงานการเมืองต้องเตรียมตัวเองให้พร้อม จากการสัมภาษณ์เพ็ญภักดิ์ รัตนคำฟู (2564) จะเห็นว่า

“ปัญหาและอุปสรรคบทบาทของสตรีเกิดจากความเชื่อมั่น และการยอมรับ ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีการยอมรับในประเด็นความเสมอภาคหญิง-ชาย แต่ทัศนคติหรือความเชื่อมั่นในศักยภาพที่แท้จริงของสตรีของกลุ่มคนบางกลุ่มยังมีน้อย ก่อให้เกิดการไม่ยอมรับหรือสตรีต้องใช้ความพยายามมากขึ้นในการสร้างการยอมรับ”

แต่ด้วยคุณสมบัติเฉพาะตัวด้านความละเอียดอ่อน ความสามารถในการประสานงาน คุณสมบัติเฉพาะด้านเหล่านี้เป็นเสน่ห์และเอกลักษณ์เฉพาะสตรีในการส่งเสริมให้สตรีได้มีบทบาทและมีส่วนร่วมกับกลุ่มการเมืองในการกล้าแสดงออก เสริมสร้างความมั่นใจในการทำงานทางการเมืองด้วยศักยภาพ ความรู้ความสามารถให้เป็นที่รู้จักและยอมรับจากทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง

3. การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาบทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปาง

บทบาทสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปางได้ประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 32: 50-51) ในการพัฒนาศักยภาพของสตรีเพื่อทำงานทางการเมือง โดยพื้นฐานของสตรีเป็นผู้ที่มีความละเอียดอ่อน ด้วย “ทาน” (โอบอ้อมอารี) คือ การรู้จักการให้ การเสียสละเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น การช่วยเหลือใส่ใจ ดูแลและการแบ่งปัน อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยความโอบอ้อมอารี ดังคำสัมภาษณ์เยาวลักษณ์ เครือคำขาว (2564) ที่กล่าวว่า

“สตรีที่ดีต้องมีน้ำใจ รู้จักเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ให้ทานแก่เพื่อนร่วมงาน ผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชา การให้ทานจะช่วยให้ผู้ใจคนอื่นไว้ได้ ดังคำที่ว่า ผู้ให้ย่อมผูกใจมิตรไว้ได้ การทำทานจะไม่สูญเปล่า ผู้ให้สิ่งที่ดีย่อมได้รับสิ่งที่ดีตอบแทน ดังนั้น บทบาทสตรีจึงมีความสำคัญในการมีส่วนร่วมทางการเมืองด้วยการใช้หลักธรรมทางศาสนาที่เรียกว่า ทาน”

สตรีมีจิตใจที่อ่อนโยนเป็นทุนเดิม จึงส่งผลต่อการเป็นผู้นำทางการเมือง นอกจากนี้ สตรียังรู้จักใช้มธุรสวาจา คือ การสื่อสารด้วยถ้อยคำที่ไพเราะเหมาะสม การ

พูดจาดีมีเหตุมีผล ไม่หยาบคาย ไม่ก้าวร้าว โดยใช้ “ปิยวาจา” (วจีไพเราะ) เพื่อชนะใจคน ดังคำสัมภาษณ์จิตรลดา มาเร็ว (2564) ที่กล่าวว่า

“วาจาไพเราะ สุภาพ อ่อนหวาน การใช้วาจาถ้อยคำที่สุภาพ และถ้อยคำที่มีประโยชน์ พูดด้วยถ้อยคำที่เป็นจริงและถ้อยคำที่ไม่กระทบกระทั่งผู้อื่น พูดแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ รู้จักกล่าวคำขอโทษ รู้จักกล่าวคำขอบคุณ จะทำให้การทำงานสำเร็จ เป็นประโยชน์ ในการดำรงชีวิต”

การใช้วาจาด้วยจิตเมตตาถือเป็นบันไดขั้นแรกในการสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดี ทั้งยังสร้างความสมานฉันท์และลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในหลายสถานการณ์ของชุมชนหรือระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ทั้งนี้ เป็นเพราะจิตใจที่อ่อนโยน มีความเอื้ออาทรต่อผู้อื่นด้วยหลัก “อสังกรียา” (สงเคราะห์ประชาชน) คือ การสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชน การประสานงานให้ความช่วยเหลือกลุ่มที่อยู่ในภาวะยากลำบาก การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น ดังคำสัมภาษณ์นริสา ทองประสิทธิ์ (2564) ที่ระบุว่า

“สตรีเป็นผู้ที่มีจิตใจอ่อนโยน เมื่อพบเห็นความลำบากของประชาชน ต่างก็มีจิตสงสาร เห็นอกเห็นใจ และให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชน ด้วยการประสานหรือร้องขอความช่วยเหลือในหลาย ๆ ด้านให้แก่ประชาชนผู้ที่ประสบกับปัญหาความลำบาก”

การที่สตรีมีความละเอียดอ่อนในงานด้านการสงเคราะห์มากกว่าผู้ชาย รวมทั้งการวางตัวสม่ำเสมอ (วางตนพอดี) ตามหลัก “สมานัตตตา” (วางตนเหมาะสม) ทั้งทางกายวาจา การรู้จักกาลเทศะ ความอ่อนน้อมถ่อมตน การมีศีลธรรมจรรยาที่งดงาม การไม่ก้าวล่วง ก้าวร้าวหรือทำที่ข่มเหงบุคคลอื่น การรู้จักขากติกา ความยึดมั่นในความถูกต้องและความเป็นกลาง การสร้างความเสมอภาค การเป็นต้นแบบในการใช้ชีวิต มีความประพฤติที่ดีอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ดังคำสัมภาษณ์สมพร ศิรินาวัน (2564) ที่กล่าวว่า

“การเป็นต้นแบบในการใช้ชีวิตที่ดี มีหลักธรรม มีจริยวัตรที่งดงาม ไม่ก้าวล่วง ก้าวร้าวหรือทำที่ข่มเหงบุคคลอื่น สร้างการยอมรับความสม่ำเสมอ ตรงเวลาในการปฏิบัติหน้าเป็นแบบอย่างที่ดี การใช้หลักการเศรษฐกิจพอเพียง พออยู่ พอกินไม่ฟุ้งเฟ้อ”

จะเห็นได้ว่า หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 ดังที่กล่าวมา เป็นการส่งเสริมความเป็นผู้นำทางการเมืองของสตรี อันเป็นแนวคิดทางการเมืองวิถีใหม่ที่จะเกิดการยอมรับจากสังคม รวมทั้งยังสร้างความนิยมและไว้วางใจแก่ผู้อื่นจากการเสียสละเพื่อช่วยเหลือคนในชุมชนอย่างทุ่มเทอย่างแท้จริง

อภิปรายผล

1. บทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปาง จากสถานการณ์การเมืองปัจจุบัน สตรีได้แสดงความสามารถมากขึ้น ปรับเปลี่ยนทัศนคติให้โอกาสผู้หญิง ยกย่องผู้หญิงให้มีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชาย ประเด็นนี้สอดคล้องกับการศึกษาของขวัญฤทัย จ่างจำรัส (2541) เกี่ยวกับบทบาททางการเมืองการปกครองของนักการเมืองสตรีในปัจจุบันที่พบว่า มุมมองการเข้าสู่บทบาททางการเมืองการปกครองของสตรีถือเป็นประเด็นที่สำคัญ เนื่องจากการที่ผู้หญิงมีบทบาททางการเมืองการปกครองมาจะสามารถแสดงถึงความเสมอภาคระหว่างหญิงกับชายในสังคมไทย ส่งเสริมให้สตรีมีบทบาทในการใช้สิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ เพื่อนำไปปฏิบัติในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมในการจัดตั้งและการเป็นสมาชิกพรรคการเมืองที่มีความคิดเห็นทางการเมืองตรงกัน ในการรักษาสีทางกฎหมายโดยการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในฐานะผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยตามหลักการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งการเป็นหัวหน้าคณะแนวทางการเมือง เป็นผู้นำในการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเลือกตั้ง รวมทั้งการได้รับการคัดเลือกเป็นคณะกรรมการการเลือกตั้งในหน่วยเลือกตั้งต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของอนงค์รัตน์ โรจน์สุรญกิจ (2557) ในประเด็นการศึกษาด้านการมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นทางการเมืองท้องถิ่น ควรส่งเสริมสตรีได้มีส่วนร่วมเป็นผู้ให้คำปรึกษา ประชาสัมพันธ์ข้อมูลการเลือกตั้งแก่บุคคลอื่นในชุมชน ส่งเสริมสตรีควรเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่น ๆ ในการออกเสียงเลือกตั้งและออกไปเลือกตั้งอย่างสม่ำเสมอ และร่วมกับประชาชนในพื้นที่ในการร่วมกันรณรงค์การออกไปใช้สิทธิเลือกตั้งอย่างสม่ำเสมอ มีการประชาสัมพันธ์การมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นในระดับต่าง ๆ ให้ประชาชนทราบ เพื่อที่จะได้ติดตามการบริหารงานของนักการเมืองท้องถิ่นร่วมกัน สตรีควรจะรวมกลุ่มในชุมชนและมีส่วนแนะนำผู้สมัครที่เป็นสตรีเพื่อจะได้มีผู้สมัครเลือกตั้งที่เป็นสตรีได้มีบทบาททางการเมืองท้องถิ่น ควรส่งเสริมด้านงบประมาณให้สตรีมีความพร้อมที่จะเข้าร่วมทำกิจกรรมทางการเมืองท้องถิ่นกับกลุ่มของตน มีการประชาสัมพันธ์นโยบายของพรรค แนะนำตัวผู้สมัครรับเลือกตั้ง ส่งเสริม

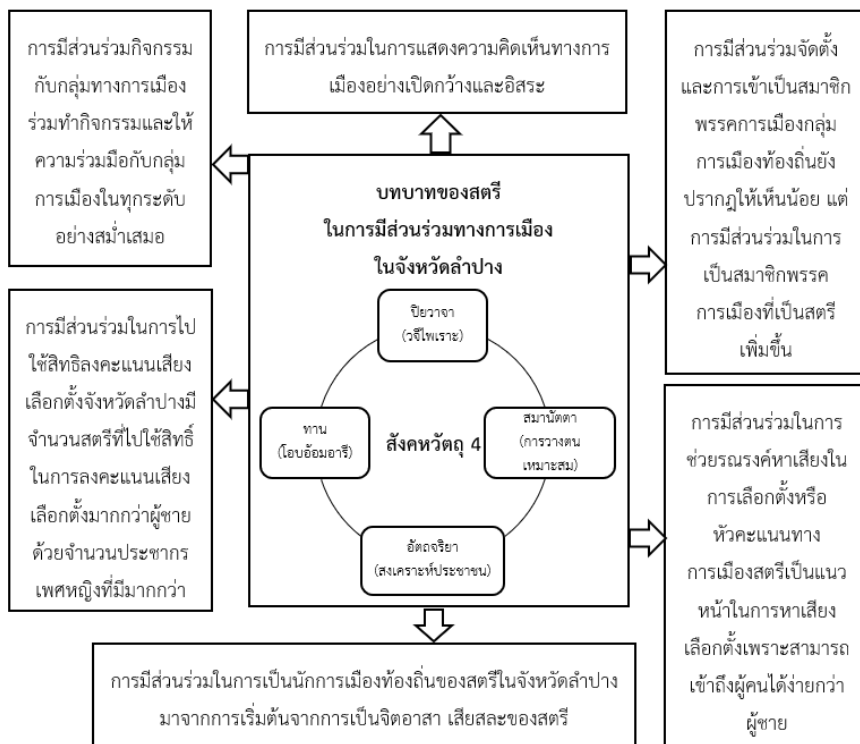
ให้สตรีมีการแสดงความคิดเห็นเสนอนโยบายที่มีประโยชน์ต่อส่วนรวม ต่อนักการเมืองและผู้บริหารท้องถิ่น รวมถึงการลงรับสมัครเป็นนักการเมืองท้องถิ่น จึงเห็นว่า ปัจจุบันสตรีจะมีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการเป็นนักการเมืองท้องถิ่นมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของณัฐรินทร์ เณิมฤทธิวัฒน์ (2559) ในประเด็นการที่ผู้หญิงเข้ามาทำงานการเมืองมากขึ้น ซึ่งไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้หญิงด้วยกันเองเท่านั้น แต่ยังเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของทุกคนในสังคม การที่ผู้หญิงเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองก็เพื่อให้ผู้หญิงได้เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาสังคม ชุมชน และประเทศร่วมกับผู้ชาย เนื่องจากผู้หญิงสามารถสร้างความหลากหลายในการพัฒนาได้ ผู้หญิงมีมุมมองในเรื่องต่าง ๆ ที่ละเอียดอ่อนและสนใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตของคนทุกกลุ่ม รวมทั้งให้ความสำคัญในเรื่องสิ่งแวดล้อม การศึกษา สาธารณสุข ส่วนผู้ชายมีมุมมองในเรื่องระบบโครงสร้างพื้นฐาน ความเจริญและความปลอดภัยโดยภาพรวม สิ่งเหล่านี้เป็นการส่งเสริมการเติมเต็ม สร้างความสมดุลและความยั่งยืน เป็นการตอบสนองความต้องการของคนในชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2. ปัญหาและอุปสรรคของบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีในจังหวัดลำปาง โดยส่วนมากเกิดจากอุปสรรคทางด้านครอบครัว เพราะผู้หญิงต้องดูแลบุคคลในครอบครัวและต้องทำงาน อันเป็นภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบในฐานะแม่บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสุกฤดา จินดาพรหม และโชติมา แก้วกรอง (2556) ที่พบว่า สตรีไทยส่วนใหญ่ต้องรับภาระในการดูแลครอบครัวและมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองน้อย และสอดคล้องกับการศึกษาของเจริญ วิเศษันต์ (2556) ในประเด็นเกี่ยวกับสตรีที่ยังไม่เห็นความสำคัญของการไปใช้สิทธิอย่างแท้จริง จึงไม่ค่อยให้ความสนใจต่อการติดตามข่าวสาร ยังไม่เข้าใจการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองและประโยชน์ในการเป็นสมาชิกของกลุ่มการเมือง พรรคการเมืองหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งทัศนคติที่เกิดจากการเลี้ยงดูในครอบครัวที่ปลูกฝังว่า การเมืองเป็นเรื่องของผู้ชาย หรือสตรีเป็นช้างเท้าหลังตามความเชื่อแต่โบราณ รวมทั้งมุมมองของความเป็นหญิงที่เป็นเพศอ่อนแอ ไม่มีเด็ดขาด ขาดความน่าเชื่อถือ ขาดประสบการณ์ในบทบาททางการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพาที ชัยนิลพันธุ์ (2558) ในประเด็นเกี่ยวกับปัญหาและข้อเสนอแนะจากผู้ตอบแบบสอบถามที่พบว่า สตรีเป็นเพศอ่อนแอมีภาระมาก การเมืองไม่เหมาะกับสตรี จึงควรเป็นเรื่องของผู้ชายที่มีบทบาทและความคิดกว้างไกลกว่าสตรี ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีการยอมรับในความเสมอภาคของเพศหญิง-เพศชาย รวมถึงสิทธิและเสรีภาพของผู้ชายและสตรีเท่าเทียมกันตามระบอบประชาธิปไตยในการร่วมมือกันเพื่อพัฒนาท้องถิ่นก็ตาม

3. บทบาทสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปางตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อพัฒนาศักยภาพของสตรีทั้ง 4 ด้าน กล่าวคือ ความละเอียดอ่อนตามหลัก “ทาน” (โอบอ้อมอารี) คือ การรู้จักการให้ การเสียสละเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น การช่วยเหลือใส่ใจ ดูแลและการแบ่งปัน มีความอ่อนโยนส่งผลต่อการเป็นผู้นำที่มีมธุสวาจา คือ การสื่อสารด้วยถ้อยคำที่ไพเราะเหมาะสมตามหลัก “ปิยวาจา” (วจีไพเราะ) หมายถึง การชนะใจคนด้วยการใช้วาจาถ้อยคำที่สุภาพและเป็นประโยชน์เหมาะสมกับกาลเทศะ การใช้วาจาด้วยจิตที่มีเมตตาสร้างมนุษยสัมพันธ์อันดี สร้างความสมานฉันท์ มีความเอื้ออาทรต่อผู้อื่นตามหลัก “อิตถจริยา” (สงเคราะห์ประชาชน) คือ การสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชน การประสานหรือร้องขอความช่วยเหลือให้กลุ่มที่ตกทุกข์ การประพาดิตนให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น รวมทั้งการวางตัวสม่ำเสมอตามหลัก “สมานัตตตา” (วางตนเหมาะสม) ทั้งทางกาย วาจา ความอ่อนน้อมถ่อมตน การมีศีลธรรม การมีจริยวัตรที่งดงาม ความยึดมั่นในความถูกต้อง ความเป็นกลาง การสร้างความเสมอภาค และความประพฤติดีอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ประเด็นเหล่านี้สอดคล้องกับการศึกษาของอนัญญา พงษ์ไพรัตน์ (2560) ในการบริหารงานบุคคลที่ควรทำตนเสมอต้นเสมอปลายกับทุกคน สามารถร่วมทุกข์ร่วมสุขกับบุคลากรได้อย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ การเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชามีส่วนร่วมในการวางแผนงาน การเสนอข้อคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น จะเห็นได้ว่า หลักธรรมสังคหวัตถุ 4 นี้จะช่วยในการส่งเสริมความเป็นผู้นำทางการเมืองและภาวะผู้นำทางความคิดในการเมืองวิถีใหม่ให้เกิดการยอมรับจากสังคม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของเดือนนพพัทธ์ แก้วภูบาล (2561) ในประเด็นดังต่อไปนี้ 1) ภาวะผู้นำด้านทาน ควรให้โอกาสในการแก้ไขหรือปรับปรุงการทำงาน 2) ภาวะผู้นำด้านปิยวาจา ควรใช้คำพูดที่สุภาพ ส่งเสริมให้กำลังใจแก่บุคลากรด้วยเมตตาจิต มีความจริงใจและปรารถนาดี 3) ภาวะผู้นำด้านอิตถจริยา ควรสนับสนุนการเลื่อนตำแหน่งหรือปรับระดับตามความสามารถของบุคลากรอย่างเหมาะสม ควรส่งเสริมการพัฒนาบุคลากรในตำแหน่งงานต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น 4) ภาวะผู้นำด้านสมานัตตตา ควรร่วมทุกข์ร่วมสุข แก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน ควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีและเหมาะสมกับบทบาทของผู้นำ รวมทั้งการสร้างควาณิยามและไว้วางใจแก่ผู้อื่นจากการเสียสละ ช่วยเหลือคนในชุมชนอย่างทุ่มเท นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับการศึกษาของยุวดี บำรุงบุตร (2557) ในประเด็นหลักสังคหวัตถุ 4 ที่เห็นว่า เป็นหลักธรรมที่เกื้อกูลกันในสังคม เพราะสังคมต้องการเอื้อยวจากบาตผลแห่งความขัดแย้งกัน หลักธรรมดังกล่าวนี้จึงส่งเสริมการสร้างชุมชนสันติสุขได้อย่างแท้จริง

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

บทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปางพบว่า สตรีได้แสดงความสามารถมากขึ้นอย่างเปิดกว้างและอิสระ การร่วมกิจกรรมของกลุ่มทางการเมือง การให้ความร่วมมือกับกลุ่มการเมืองในทุกระดับอย่างสม่ำเสมอ การช่วยรณรงค์หาเสียงในการเลือกตั้งหรือหวัคะแนนทางการเมือง โดยเป็นแนวทางในการหาเสียงเลือกตั้งเพราะสามารถเข้าถึงผู้คนได้ง่ายกว่าผู้ชาย ทั้งการเป็นนักการเมืองท้องถิ่นของสตรีในจังหวัดลำปางก็มาจากการเริ่มต้นเป็นจิตอาสาที่มีความเสียสละ โดยเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่มาจากหลักสังคหวัตถุ 4 ในการส่งเสริมความเป็นผู้นำทางการเมือง และการพัฒนาศักยภาพของสตรีให้มีเอกลักษณ์เฉพาะตน โดยเฉพาะในด้านความละเอียดอ่อนที่เป็นเสน่ห์ของสตรี จึงเป็นคุณสมบัติที่ส่งเสริมให้สตรีได้มีบทบาทและส่วนร่วมกับกลุ่มการเมืองในการแสดงออก การสร้างความมั่นใจในการทำงานทางการเมือง การใช้ความสามารถในการทำงานอย่างโดดเด่น สิ่งเหล่านี้จึงเป็นคุณลักษณะที่ทำให้สตรีได้มีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการเมืองเพิ่มขึ้น ดังแสดงในภาพต่อไปนี้

ภาพ 1 บทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปาง

สรุป

จากการศึกษาบทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปาง รวมทั้งปัญหาอุปสรรคและการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาบทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปางพบว่า บทบาทของสตรีในการมีส่วนร่วมทางการเมืองในจังหวัดลำปาง ได้แสดงความสามารถมากขึ้น ส่งเสริมให้สตรีมีบทบาทในการใช้สิทธิเสรีภาพ เปลี่ยนทัศนคติที่ยกย่องให้มีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชาย ปัญหาและอุปสรรคของบทบาทสตรีส่วนมากเกิดจากครอบครัวในฐานะแม่บ้าน รวมทั้งมุมมองของสตรีเป็นเพศที่อ่อนแอ ขาดความน่าเชื่อถือ สตรีเป็นเพศอ่อนโยน ไม่มีความเข้มแข็งและแข็งแรง ในการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาบทบาทในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีที่เป็นผู้ที่มีความละเอียดอ่อน ด้วย “ทาน” คือ การรู้จักการให้ การเสียสละเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น “ปิยวาจา” คือ การรู้จักใช้วาจาถ้อยคำที่สุภาพและถ้อยคำที่มีประโยชน์เหมาะสมกับกาลเทศะ “อัตถจริยา” คือ การรู้จักสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชน ประพฤติตนให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่น รวมทั้งการวางตัวสม่ำเสมอ และ “สมานัตตตา” คือ การรู้จักยึดมั่นในความถูกต้อง ความเป็นกลาง สร้างความเสมอภาคและเป็นผู้ที่มีความประพฤติดีเสมอต้นเสมอปลาย

เอกสารอ้างอิง

- เกศรา สว่างวงศ์. (2564). อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง และผู้ประเมินภายนอก สำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). *สัมภาษณ์*. 28 สิงหาคม.
- ขวัญฤทัย จำจำรัส. (2541). *มองบทบาทผู้หญิงไทยบนเส้นทางการเมืองผ่านสายตาผู้นำองค์กรพัฒนาสตรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จิตรลดา มาเร็ว. (2564). *นักการเมืองกลุ่มการเมืองท้องถิ่นและเลขานุการนายกเทศมนตรีตำบลพิชัย*. *สัมภาษณ์*. 29 ธันวาคม.
- เจริญ วิเชยนต์. (2556). *การมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของสตรีในเทศบาลตำบลวังดิน อำเภอสี จังหวัดลำพูน*. สารนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- ณัฐรินทร์ เณรมฤตจิวัฒน์. (2559) *การมีส่วนร่วมทางการเมืองระดับท้องถิ่นของสตรีในเขตเทศบาลตำบลชุมแสง อำเภोजันทน์ จังหวัดระยอง*. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยบูรพา.
- เดือนนพธ์ แก้วภูบาล. (2561). *ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาตามหลักสังคหวัตถุ 4 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดอุดรธานี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นริสา ทองประสิทธิ์. (2564). *ที่ปรึกษากลุ่มพลังลำปาง. สัมภาษณ์*. 21 ธันวาคม.
- พาที ชัยนิลพันธ์. (2558). *สภาพสตรีกับการมีส่วนร่วมทางการเมือง: กรณีศึกษาแขวงกาวิละ เทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เพ็ญภัค รัตนคำฟู. (2564). *นายกเทศบาลตำบลเกาะคา. สัมภาษณ์*. 3 กันยายน.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 21*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยุวดี บำรุงบุตร. (2557). *วิเคราะห์การเสริมสร้างชุมชนสันติสุขของอาสาสมัครการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จังหวัดปทุมธานีตามหลักสังคหวัตถุ 4*. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เยาวลักษณ์ เครือคำขาว. (2564). *ผู้อำนวยการสถานีวิทยุแห่งประเทศไทย จังหวัดลำปาง. สัมภาษณ์*. 5 สิงหาคม.
- วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น สถาบันพระปกเกล้า. (2551). *สตรีกับการเมือง*. นนทบุรี: โรงพิมพ์ธรรมดาเพลส.
- สยามพร ศิรินาวิน. (2564). *ประธานคณะกรรมการเครือข่ายสมัชชาสุขภาพจังหวัดลำปาง และประธานคณะกรรมการเขตสุขภาพเพื่อประชาชนเขต 1*. สัมภาษณ์. 21 ธันวาคม.
- สุกฤตา จินดาพรหม และโชติมา แก้วกรอง. (2556). *การมีส่วนร่วมทางการเมืองของสตรีไทยในพื้นที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของภูมิภาคตะวันตก*. *วารสารการเมืองการปกครอง*. 3 (2), 118-133.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2554). *การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

- อนงค์รัตน์ โรจน์สุริยกิจ. (2557). *การมีส่วนร่วมทางการเมืองท้องถิ่นของสตรีในเขตเทศบาลเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อนัญญา พงษ์ไพรัตน์. (2560). *การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 กับการบริหารงานของเจ้าหน้าที่ฝ่ายงานธุรการโรงเรียนอนุบาลหนองคาย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.